

המקור בפרשה: ואני זקנתי (יח יג), שנה הכתוב מפני דרכי השלום, ב"מ פז א

חסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא הפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

דבר העורך

רשימי שם בגיטין כתב ושואלין בשלומן כל הימים ואעי"פ שטטיל על העכו"ם שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה, והמהרש"א שם כתב שלמאי דמוקי מתניתין ביום אידם הו"ל איסורא אחרינא משום אזיל ומודה לעי"ז יעו"ש, ולפי"ז י"ל דהתם בגיטין יש נידון של איסור לדרוש בשלומן מפני שהיו יום אידם או מפני ששלום שמו של הקב"ה ולכך בעינן לטעמא דדרכי שלום להתיר שאלת שלום לעכו"ם, אבל בכה"ג שליכא נידון של איסור י"ל שצריך לבקש בשלומן מעיקר הדין ולא רק מדרכי שלום גרידא, וצ"ע בזה. (גבורת יצחק אבות פ"א משנה י"ב)

קוברין מתי עכו"ם מפני דרכי שלום
ועש דוד שם (שמואל ב' פ"ח י"ג) פרשי"י שקבר את ההרוגים שהרג באדם. הנה דעת הרמב"ן עה"ת פרשת כי תצא דהלאו דלא תלן נוהג אף בב"ב, ולדבריו שפיר ציוה דוד לקברם מפני הלאו דלא תלן [והא דעשה דוד שם עכשיו אם בכל פעם שהרגו הגוים היו צריכים לקברם, י"ל כמש"כ החתם סופר או"ח סו"ס ר"ח עפ"מש"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' מלכים דהמלך יש לו רשות להלן מתים ולשבר יד רשעי עולם, וא"כ י"ל דהיו נוהגים להלן מתים לשבר יד רשעי עולם וכשדוד קבר את הרוגיו עשה שם טוב לישראל]. אולם דעת רשימי שם בפרשת כי תצא דהלאו דלא תלן אינו נוהג כ"א בישראל ולא בב"ב, וא"כ לדבריו תיקשי מ"ט קבר דוד את הרוגיו.

ואולי י"ל דהנה כתב הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים הי"ב שקוברין מתי עכו"ם עם מתי ישראל מפני דרכי שלום, הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו, ונאמר דרכי דרכי דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ועיין בכסף משנה שם בשם הר"ן דלאו דוקא אם מצאום הרוגים עם מתי ישראל אלא הי"ה כשמצאו מתי עכו"ם לבד שמתעסקין בהם מפני השלום, וא"כ יתכן שקבר אותם מפני דרכי שלום וכדכתיב טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו.

ויתכן עוד דהנה הבית יוסף ביו"ד ס"י שס"ז הביא מש"כ הכל בו שחייב ללוות את העובד כוכבים, וכתב שזה מפני דרכי שלום או בעו"כ חסיד דקיי"ל חסידי עובדי כוכבים יש להם חלק לעוה"ב, והנה נראה מזה דבחסידי עו"כ חייב לקברם לא רק מפני דרכי שלום דמ"ש הלכות מתייהם מקבורת מתייהם [ועיין בב"ח שם], ולפי"ז יתכן שדוד ציוה לקבור את כולם מחששא דאית בהו חסידי אומות העולם שצריכין לקברם. (רנת יצחק)

הגאון רבי יצחק סורוצקין שליט"א ראש ישיבת טעלז ומתיבתא דלייקווד

בעניני דרכי שלום בעכו"ם

מפרנסין עניי עכו"ם מפני דרכי שלום
וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירך לקראתם מפתח האהל (פ"ח ב). ופרשי"י מהו וירא וירא ב' פעמים הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה יעו"ש בדבריו. וי"ל עוד דהנה פירשי"י ורחצו רגליכם כסבור שהם ערביים שמתחווים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"א לביתו.

והנה י"ל הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים הי"ב אפילו העכו"ם צוו חכמים לבקר חוליהם ולקבור מתייהם עם מתי ישראל ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל מפני דרכי שלום. והנה כבר נחלקו בזה דעת הר"ן בגיטין וכן פסק ביו"ד סימן קנ"א ס"י"ב דאף כשבאין בפ"ע מפרנסין ומכסין אותן דשיך איבה. ודעת המרדכי וכ"כ הגר"א ביו"ד סימן רנ"א ש"א שהוא דעת הרמב"ם דדוקא כשבאין עם עניי ישראל איכא דרכי שלום שאם לא יתנו להם איכא איבה אבל כשבאין לבדם מצי משתמט להו וליכא איבה.

והנה הר"י קורקוס בהל' מתנת עניים הכריע דהכל לפי הענין, שאם נראה הדבר שיש בו איבה מפרנסין גם בלא ישראל, ואי ליכא איבה ומצי לאשתמוטי להו אין מפרנסין. ולפי"ז י"ל דבתחלה כשאברהם ראה אותם וכסבור שהם ערביים לא רץ לקראתם כי חשב שיכול להשתמש מהם ולא יהיה להם איבה כיון שבאו בפ"ע. אך וירא, ר"ל שהבין והסתכל שאם לא יכניס אותם לביתו יהא להם איבה ולכך רץ להכניסם לביתו מפני דרכי שלום. (רנת יצחק עה"ת ח"א)

רדיפת שלום באומות העולם

באבות דר"י פ"י"ב אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד וכו', ורודף שלום כיצד מלמד שיהא אדם רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד וכו'. והנה מלישנא דאבות דר"י שיהא אדם אוהב שלום בישראל וכו' שיהא אדם רודף שלום בישראל וכו' נראה דהמדה טובה דאהבת שלום ורדיפת שלום נאמר רק בישראל לבד, אולם הביאור הגר"א כתב אוהב שלום כו' כמ"ש תהלים לד בקש שלום ורדפהו וכו', וישלח מלאכים אל סיחון כו', ואעי"פ שאמר לו הקב"ה להלחם עמו (מ"ר במדבר), והנה מדחביא הגר"א מהא דמשה שלח מלאכים לסיחון למקור שצריך לאהוב ולרדוף שלום הרי מבואר שזה כולל אף אומות העולם.

והנה בברכות דף י"ז א' מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם וכו' ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אוהב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות, אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק, ולכאורה נראה מזה דאהבת ורדיפת שלום כולל אפילו נכרי וכדברי הגר"א ז"ל, אך בגיטין דף ס"א י' תנן ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום, ומשמע שמעיקר הדין אין לשאול בשלומן של עכו"ם ורק מדרכי שלום לחוד, אולם

זה היה קורה מדי שנה, בחודש אדר, זכיתי לקבל את פני מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל בבואו להשתתף במסיבת סיום מסכת מגילה של תלמידי כיתות ח' בבית הספר התורני שם כיהנתי כמנהל חינוכי. זו הייתה טירחה גדול עבורו, אבל למודתי ממנו והפנמתי זאת כל העת שילד מבית הספר התורני שיעשה את דרכו בסיומה של כיתה ח' לשייבה קטנה, זו משאת חיי, זה היה הדבר החשוב ביותר בעיני, המשך הדורות, הנחלת המורשת, בני ישיבות.

סבי ז"ל הרב רזנובסקי שהיה מנהל בית הספר רזילי בבני ברק למעלה משלושים שנה, סיפר לי פעם, על ביקור פתע בבית הספר של מרן הרב שך זצ"ל, "הוא פשוט הופיע אצלי במשרד עם הרב יחזקאל אסחייק ולא ידעתי את נפשי מה רוצה ראש הישיבה? "באתי הכניס לבית הספר ילד חשוב לי שילמד בחינוך העצמאי - אמר לו ראש הישיבה.

הבנתי אז, אמר לי סבי, שאצל גדולי ישראל מנהיגי האומה, לימוד תורה של ילד יהודי, פעולה שיש בה משום קירוב, הצלת נפשות, הקמת דורות חדשים של לומדי תורה, אין טלפון ואין שליחים, אין מכתב המלצה או מכתב בקשה, פשוט קמים ועוזבים הכל כי בשביל זה עוזבים הכל.

מדי שנה, הייתי נכנס למרן זצ"ל עם שנים או שלושה ילדים מבית הספר התורני מסיימי כיתות ח' שהתלבטו בין המשך הלימוד בישיבה קטנה בסיומו של בית הספר לבין הליכה למוסד לימודים אחר. זה היה אחרי תפילת שחרית בביתו שברחוב הקבלן, גם אם היה דיון שהיה אמור להתקיים עם השירים והחכ"ם, הדבר הראשון אחרי התפילה הייתה השיחה עם ילדי התורני, הוא הושיבם לידו, את ידו הקדושה הניח על כתפיהם ונחנת ובישוב הדעת היה מדבר על ליבם "תלך ללמוד תורה, זה הכי טוב" משך דקות ארוכות הוא חיבקם בחיבוק אוהב. והם הלכו לישיבה, הלכו ללמוד תורה והקימו בתים לתפארת, בני תורה המפארים את היכלי הכוללים והישיבות.

את אש אהבת התורה הוא החזיר בליבותיהם של ילדי התורני, זו הייתה מאת נפשו אלו הדורות שהקים, אלו תלמידיו ובניו, אלו משפחות של תורה, בני תורה, אברכים וקובעי עיתים לתורה אשר חבים לו את היותם יושבים בהיכלה של תורה.

מהנה צחק הלוי רזנובסין

צוף הוצאה לאור - נתן פלדמן

הופיע מחדש הספר

חידושי הרמב"ן

עם הערות "או יבקע" על מסכת כתובות

יוצא לאור על פי כתבי יד מדוקדקים עם ציוני השוואות ומראי מקומות ומפתחות ונלוו אליו ביאורים הערות והארות בשם "או יבקע" שיהיה כפי לבקוע את האור הטמון בדברי רבינו ובתוספת מילואים בשם "או ימלא" להשיג בתנויות המבחרות

שר וגדול נפל בישראל

מרן הגאון הגדול נשיא מועצת חכמי התורה

רבי עובדיה יוסף זצוק"ל

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'

באיזה אופנים

התירו לשנות הדיבור

מובא בגמ' יבמות (ס"ה ע"ב) א"ר אילעא משום רבי אלעזר מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום ר' נתן אומר מצוה. דבי ר' שמעאל תנא גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו. כמו"כ מובא בגמ' כתובות (י"ז ע"א) ת"ר כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה, אמרו להן ב"ש לבי"ה הרי שהיתה חגיגת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה, והתורה אמרה מדבר שקר תרחק וכו'. וכתב בחידושי הריטב"א שם להסביר דעת ב"ה וז"ל, דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק. ולפי"ו מיושב קושיית הערוך לנר ביבמות שם איך מותר לשקר משום השלום הרי כתוב מדבר שקר תרחק, ולדברי הריטב"א מיושב דמטעם השלום אין איסור שקר. והוא כדברי ה"ט"ז בפירושו ע"ה"ת דברי דוד (בראשית יח, טו) דודאי אין לומר שקר מפני השלום כי אין שקר במלא של מעלה אלא יש לומר דבר שמתפרש לכמה צורות והטועה יטעה אבל מ"מ יכול להיות אמת בפירושו אחר.

אולם מדברי החפץ חיים זצ"ל בהלכות רכילות (כלל א' סעיף ח') משמע מפורש דמותר לומר שקר גמור מפני השלום, וכתבו האחרונים להוכיח ממה שכתוב באבות דברי נתן (פי"ב אות ג') גבי אהרן הכהן שהיה אוהב שלום וז"ל, וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו, ואמר אוי לי איך אשא את עיני וראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו וכשנמשש זה בזה גפפו ונשקו זה לזה לכן נאמר ויבכו את אהרן שלושים יום כל בית ישראל. משמע דאחרן היה משקר שקר גמור כדי להטיל שלום בין בני אדם. וכך מוכח בגמ' ביצה (כ"ב) ממעשה הדלל הזקן עיניו. (עי' במג"א פ"א משנה י"ב ברע"ב שם). וכתב ב"ב איש חי לפרש את הפסוק צדק צדק תרדוף, ולכאורה היה צדק לומר צדק צדק תעשה, מה זה לשון תרדוף? ותיירץ שלפעמים צריכים לרדוף את הצדק ולשקר מפני דרכי שלום, ודבר זה למדנו מהקב"ה שאמר לאברהם אבינו ששרה אמרה ואני זקנתי, ולכאורה היה אפשר לדלג המילים לגמרי, אלא אזי בא למד כמה גדול השלום הקב"ה שיהיה בו כמובא בב"מ (פי"ז ע"א).

כתב ב"ב סי' כ"ה החיים (סי' תקס"ה ס"ק ל"ו) מותר לשקר כדי להנצל מדבר איסור, למשל כשמתעורר לו סתם יום יאמר שמתענה אותו היום, וכי"כ בסי' שלחן גבוה (או"ח סי' תקס"ה). כמו"כ בשו"ת לב חיים (פלאגי, ח"א סי' ה') דן האם מותר לאדם לדבר שקר כשנועה איהו מצוה והוא מסתיר מעשיו מפני המלעגים עליו, אם יכול לומר דאינו עושה, וכתוב דמותר לו לשנות מפני השלום, ומציין דברי הגמ' ביבמות הנ"ל. זאת אומרת דכל צורך דבר מצוה ומדה טובה הוא בכלל דרכי שלום שהתירו חז"ל לשנות לצרכו. וה"ה בדמקום חשש סכנה מותר לשקר דאין דבר העומד בפני פיקוח נפש, כדפירש"י בפרשת ויגש (מד, כ) דמפני היראה הוציא יהודה דבר שקר מפיו, וכי"כ בשו"ת לב חיים (ח"א ריש סי' ה'). וכך משמע בגמ' עבודה זרה (כ"ה ע"ב). ועי' במג"א (סי' ל' סק"ד) בבבאור הלכה שם (ד"ה ונמצא) דמותר לשקר בבדין של אלהי ממשול לאחרים לעבור אפילו על איסורא דאורייתא ופשוט הוא דה"ה נחשב בכלל מצוה.

מובא בגמ' יבמות (ס"ג ע"א) דהוה קא מצערא ליי דביתיה כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדא ליי חמיצי, חמיצי עבדא ליי טלופחי, כי גדל חיי בריה אפקד לה, א"ל אילעאל לך אדך, א"ל אנא הוא אפקד אפיכבא לה, א"ל היינו קדיא אמרי אינשי דניפק מינך טעמא מלפך, את לא תעביד הכי, שנאמר (ירמי' ט, ד) "למדו לשונם דבר שקר העוה וגו'". ע"כ, וביאר בחי' המאירי דאע"ג דאמרין להלן דמותר לשנות בשביל דרכי שלום, היינו ר"ק דבדר דאם אינו משנה בו נפיק מיני חורבא, אבל זו אינו יודע לעבור על פשעה ואינו מקפיד, ומוטב תעמוד היא במרדה משתרגלי אתה עצמך לדבר שקרים עכ"ד.

ומובא כבר ב"ש של שלמה ביבמות (פרק ו' סי' מ"ו) שתיירץ את קושיית המאירי דרק באקראי התירו לשנות מפני דרכי שלום ולא בקביעות. וכי"כ בשו"ת לב אליהו (סי' ס"ב) וכן הבין בשו"ת לב חיים (ח"א סי' ה') בדברי המהרש"ל, ומעיר על דבריו דאם רז"ל התירו לשנות מפני השלום והפליגו לומר שהוא מקיים מצוה משום

מ"ן הגר"ח קניבסקי שליט"א

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ שליט"א

לומר אמת

הא לה התירו חז"ל לשנות מפני שלום, הסתפקתי, אם מותר לא לשנות, ולומר את האמת ולהסתבך עם דרכי שלום, כלומר האם זהו "היתר" לשקר, או חיוז לשקר מפני דרכי שלום. ואמר לי חכם אחד, אם הקב"ה עשה כן לשנות ודאי חובה היא. שוב ראיתי ברי"ף בפרק אלו מצילות שכתב להדיא כי מפני דרכי שלום לר"ק לשקר.

דבר הלכה

הגשאל בדבר הלכה, ואם יאמר אמת, תהא צעיה של דרכי שלום, האם יכול לשקר בדבר ההלכה. ולמשל, פורק עול השואלו אם יין של משומד כמו השואל הוא יין נסך, האם יסקר כדי לא לזייפו.

ונראה, דכאן אין השקר כלפי האדם אלא שקר בצמירת דברי תורה מעוותים אין זה בכלל ההיתר של דרכי שלום. וראה מהרש"ל ב"ש"ס על ז"ק פרק החובל שכתב דכגון לא, יהרג ואל יעבור.

אמת המתהפכת

אדם שאומר אמת, רק דע"י מעשה, תהפך האמת לשקר, ולדוגמא, הנודר, ושאלוהו אם יש עליו נדר, והוא יודע שהוא מחיבו מיד, האם יכול לומר "יש", דהא איכא, או שמה כיון שיותר הגדר למפרע, הרי נמצא ששקר.

הפסד

אדם המוכרח לשקר, מפני דרכי שלום, ברם, אם יפסיד כסף ויוליא ממון לא יטעך לשקר, ולא תהא צעיה של דרכי שלום, האם לר"ק להוציא כסף על זה, ואם כן, כמה ממון יוליא.

ואפשר, לדעה הסוברת שאיסור שקר מדרבנן וכאשר לא נגרם הפסד ממון ואין השקר צבית ל"ן לא אמרו רבנן את דברייהם כלל במקום של דרכי שלום, ולא יטעך להפסיד כסף על זה.

"הותרה" או "דחיה"

יש להסתפק, אם ל"ן דרכי שלום הינו דהותר לשקר, או דהאיסור קיים רק נדחה מפני ל"ן דרכי שלום. ונ"מ, אם ל"ן למעט צדק ככל האפשר גם אם נראה מאוד משונה ע"י הקולור שלו דבדברים. ונ"מ רתא כזה אם ל"ן לר"ק להוציא כסף כדי שלא לשקר, דאם איסור שקר הותרה לא ל"ן לר"ק להוציא כסף.

ספק

ספק דרכי שלום, הגה הותר לשקר מפני דרכי שלום. ברם לא מצוה ל"ן, אם מותר לשקר כשענין דרכי שלום אינו צדק, ויש בו ספק.

ולכאורה יש ללמוד מל"ן דבר האבד בחול המועד לעניין זה. דהנה לנו רבותינו לעניין ספק דבר האבד האם מותר בחול המועד, ראה ביה"ל סי' תקל"ז ד"ה דבר האבד ובחזו"א א"ח ק"ל"ס ס"ק י"ד. וההסבר דעת המתירים הוא גדר אבד הוא מה שנחשב הפסד אצל האדם וגם ספק הפסד של ממון רב נחשב שווה לאדם ממון. אף בנידון ל"ן כן הוא, גדר ההיתר לשקר מפני דרכי שלום הוא למנוע את סכנת המחלוקת וכל היכא שיש לחשוש למחלוקת גם זה בכלל שלום יקרא.

לסיכום: מותר לשקר מפני דרכי שלום, הן אם יש ספק אם השקר יעזור, והן אם יש ספק אם יש בנידון דרכי שלום.

דרכי שלום פנעם הלך יהודי נכבד עם הגר"מ שך

שמעתי כי פנעם הלך יהודי נכבד עם הגר"מ שך זצ"ל בעיר העתיקה, והיה שם ערבי סומא ועני, ונתן לו מרן ז"ל פרוטה. שאלו היהודי הנ"ל: הרי מה שמפרנסים עניי עכו"ם הוא משום דרכי שלום, וכאן הרי הוא סומא? וענהו: ורחמי על כל מעשיו! וקשה אם כן למה לי לטעם דדרכי שלום? ואולי בגוי שעשה רע לישראל שא"צ לרחם עליו ומ"מ מפני דרכי שלום יש. תשובה: אף שהוא סומא, יש משום דרכי שלום של הרואים. וטעם של דרכי שלום צריך לזה שמפרנסים אותו כישראל, כי משום רחמנות סגי בפרוטה. (דרך שיחה פ"ו ואתחנן)

שינוי מפני דרכי שלום

התוס' במסכת בבא מציעא (כ"ג ע"ב ד"ה באושפיזא) הקשו למה אמרו "בתלת מילי עבידי רבנן דמשנו במיליהו", הרי יש עוד דבר שהתירו "מפני דרכי שלום". ובעל התוספות על הפסוק "ותכחש שרה" תירצו שב"דרכי שלום" גם לעם הארץ מותר, ובהני שלשה רק "רבנן" הותרו לשנות בהן.

ונראה הטעם, למה באמת רק "רבנן" הותרו לשנות בהני תלת מילי, כי הנה עיקר איסור שקר הוא האפנארען [לרמות] את השני, ולכן דבר שהוא גוזמא אינו שקר כי השומע מבין ויודע שאין הכונה כלשוננו שאמר. משום כך בהנך שלשה דברים יודעים שתי"ח שמשנה בדיבורו יש לו חשבון בהם, ואי"ז נקרא ששיקר לחבירו, אבל ע"ה כשישקר אין בג' דברים אלו הוא משקר את חבירו, ולכן איסורו, ורק ב"דרכי שלום" הותר לע"ה, שע"ז יש לימוד מן הפסוק שמונת.

(דרך שיחה פ"ו משפטים)

הגדול השלום וכמ"ש רז"ל בב"ר (פמ"ח) בר קפרא אמר גדול השלום דאילו הכתובים דברו בדויים בשביל להטיל שלום וכי' יע"ש, ואדרבה יש להם שכר ע"ז, אי"כ על מה ועל מה לא הותר לשנות ברגילות כיון דבכל פנעם ופנעם דמשהו הוא צריך מפני השלום וכי' עכ"ל וצ"ב. ועוד כתבו האחרונים להעיר מדברי המדרש הנ"ל לגבי רדיפת שלום של אהרן הכהן משמע שהיה משנה בדבריו בצורה קבועה כדי לעשות שלום בין שני שונאים.

וכדברי חיים של שלמה דס"ל דהא דהותר לשנות מפני דרכי שלום היינו דוקא באקראי ולא ברגילות משמע להדיא במנורת המאור (נר ב' כל ב' חלק א' פ"א) דהנה כתב שם וז"ל ואפי' הקל שיש בדברי שקר שהוא בספור דברים והגדת מאורעות יש בני אדם שמחליפים בהם מאין הנאה להם וגם אין הפסד בו לאדם אחר אלא שנראה להם שמקבלים הנאה בדברים שקר ובהחליף הדברים אשר לא כן ואף על זה אמרו שהוא אסור משום למדו לשונם דבר שקר העוה ללאו וכי' ועם כל זה אם יש בדבר דרכי שלום מותר לשנות בדברו כדאמרין בסוף פרק הבא על יבמתו אמר רב אלעאי משום רבי יהודה רבבי שמעון מותר לשנות מפני השלום שנאמר אביך צוה וגו' רבי נתן אומר מצוה וכי' ואף על פי כן אל ירגיל אדם עצמו בשנות דברו אפי' בדברי הבאי לכל ילמד לשוננו לשקר וכי' עכ"ל. ומדחביא הא דמותר לשקר מפני דרכי שלום ומד כתב על זה דאע"פ אל ירגיל אדם עצמו בשנות דברו וכי' משמע להדיא דס"ל כדכתב חיים של שלמה דהגם דהותר לשנות מפני דרכי שלום מ"מ היינו דוקא באקראי אך ברגילות לא הותר משום שלא ילמד לשוננו לדבר שקר.

כתב הספר חסידים (סי' תכ"ו) וז"ל "דע אע"פ שאמרו מותר לשנות בדרכי שלום אם יבא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלה לי מעות ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן לא יפרע לו אינו יכול לומר אין לו כי מה שאמרו מותר לשנות בדברי שלום זה בשכבר עבר הדבר" עכ"ל, וכבר הקשו האחרונים דהנה מקור ענין זה דמותר לשנות מפני השלום נלמד מכמה פסוקים בגמ' יבמות (ס"ה) וכולו איירי בהוהו ובהלכתא ולא בשכבר עבר הדבר דהנה רב אלעזר ברי שמעון ל"ף לה מהא דקאמרו אחי יוסף אביך צוה לפני מותו וכי' והיינו דבר דנוגע להוהו דעתה חששו דיוסף שונא אותם וכדאייתא במדרשים לדאחר מיתת יעקב שוב לא הזמינם יוסף וסעוד עמו ועוד שבחזרתם מהלוית יעקב הלך יוסף והסתכל בבוו שהשליכוהו אחיו לתוכו וכי' ומאחר דחששו עכשיו אחיו משנאת יוסף לכך אמרו לו אביך צוה לפני מותו לאמר ר' נתן ל"ף לה מהא דכתיב גבי שמואל ויאמר שמואל א"ל א"ל ושמע שאלו והרגני וחי' אמר לו עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי אלמא דאיירי בלחמא ולא בשכבר עבר הדבר וכן הא דהובא שם דרשת דבי רבי שמעאל גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו דמעיבא קתיב ואודני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי ע"ש נמי איירי בהוהו ולא בשכבר עבר הדבר וצ"ב. ע' במשנ"ב סי' קניין דלא מצונו בפוסקים שחילקו בין עתיד לשעבר, וכן העיר בשו"ע הרב (סי' קניין סעיף ב') וז"ל "ומ"מ צ"ע קצת כיון שהשלום גדול מכל המצוות כמ"ש במדרש רבה פרשת חוקת עה"פ "בקש שלום ורדפהו" ובגמ' התיר לשנות דברו מפני השלום, והר"ק בפרק אלו מצילות כתב דלא הותר הוא אלא מצוה אי"כ מנלך דלשנות בלהבא אסור". ועי' בכ"ז בהגהות מהרש"ם בדעת תורה סי' קניין, ושו"ת מהר"ט צהלון ח"ב סי' קניין, ובשו"ת לב חיים או"ח סי' (ח).

חכמים תיקנו תקנות מפני דרכי שלום כדי למנוע קטטות ומריבות שיבואו מחמת קנאה וכבוד, או מחמת עניני ממונות, או מחמת זלזול במנהגי דרך ארץ, ועוד.

הנחת עירוב - בכית שרגילים להניח בו העירוב של ערובי חצרות, אין לשנות ולהניח את העירוב בבית אחר, מפני דרכי שלום משנה גיטין נט ע"א, רמב"ם ערובין פ"א ה"טז, טור וש"ע או"ח סי' שסו סעיף ג, אפילו אם בעל הבית האחר נותן מצות כדי שיניחו העירוב לראות העירוב באותו בית, ועכשיו אין רואים אותו, יחדשו בבני החצר שמטלטלים בשבת בלי עירוב רש"י גיטין ס ע"ב, תוס' ר"ד שם, הרע"ב גיטין פ"ה מ"ח, ויבואו מתוך כך להתקוטט עמהם רש"י על הרי"ף, תוס' ר"ד שם, ר"ן שם נט ע"א. או משום שלא יאמרו מפני שבעל הבית חשוד לגנוב פת העירוב הניחיהו בבית אחר תוס' ס ע"ב ד"ה אלא. ובמאירי שם נט ע"ט פירש שהטעם שמא יאמרו הרואים דבר שאינו הגון מצאו בו, ומשום כך אין רוצים לסמוך עליו מאירי שם נט ע"א. וברמב"ם בפירוש המשניות (גיטין שם) פירש משום שהבית שמניחים בו העירוב אין צריך ליתן פת ע"י ערובין מט ע"א, ונמצא שבעל הבית נהנה. ועי' מאירי שם שכתב שלמסקנת הגמ' מפני תועלת מעשה זו לא היו מתקנים. ובאליהו רבא שם פירש שלדעת פה"מ"ש לרמב"ם אם יניחיהו בבית אחר יחדשו שכיוונו להפסידו ויבואו לדידו קטטה.

בית כנסת - כשם שאין משנים הבית של העירוב, כך מי שהיה ביתו בית הכנסת ימים רבים, אין הצבור רשאים לשנותו לבית אחר, מפני דרכי שלום מהרי"ק שם, שו"ע או"ח סי' קנב סעיף יז, שלא יאמרו משום שבני ביתו אינם מהוגנים נמנעו הצבור מלהתפלל בתוכו מהרי"ק שם, מג"א שם ס"ק מ ובאור הגר"א ס"ק מה. ודוקא כשרוצים לשנותו בבית אחר של יחיד, אבל אם רוצים לבנות בית הכנסת קבוע, רשאים, ואין בזה משום דרכי שלום לבוש סי' קנב סעיף יז, מ"ב שם ס"ק צג.

עליה לתורה - הכהן, שמן הדין אף על פי שעולה לתורה ראשון, מותר לו לחלק כבוד לאחרים ולהקדימם לפניו, מ"מ תיקנו חכמים שבשבתות וימים טובים, בהם מצויים רבים בבית הכנסת, אינו רשאי להקדים ולתת לאחר שיעלה לפניו, משום דרכי שלום גיטין נט ע"ב. מפני שכל מקום שהרבים מצויים בו הקנאה מצוייה בו, ויבואו להתקוטט ולומר אני אעלה לתורה ואקרא בה ראשון, ויאמר ישראל אחר למה נתת רשות לזה שיעלה ראשון ולא נתת אלי רש"י ומאירי שם. ופה"מ"ש הרמב"ם גיטין שם, וברש"י שם מבואר שזהו מה ששינוי כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום, כלומר סדר זה דוקא ואסור לשנותו, וממילא לא יוכלו להתקוטט ולומר אני אקרא ראשון. ובגמ' שם בעמוד ב' ד"ה אבל ופה"מ"ש שם. אבל שני ובחמישי שאין הרבים מצויים בבית הכנסת, אם רצה הכהן לחלוק כבוד לאחרים ולהקדימם, רשאי רב מתנה בגמ' שם. וכתבו ראשונים שבזמן הזה שרבים מצויים בבית הכנסת אף בשני ובחמישי, אסור להקדים אחר בשני ובחמישי כמו ביום טוב תוס' שם בשם ר"ת, מרדכי שם סי' תא.

בעיר שכל היהודים בה כהנים או לויים, אם יש שם ישראל אחד ביניהם, אותו ישראל עולה לתורה ראשון מפני דרכי שלום ירושלמי גיטין פ"ה ה"ט, והובא בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תשלג ובמיוחסות לרמב"ן סי' קפו, ארחות חיים קה"ת אות כה בשם הר"י בעל המנהל ע"פ הירושלמי, שו"ע או"ח סי' קלה סעיף יב, שלא תהיה מחלוקת בין הכהנים או בין הלויים לומר אתה עולה ראשון יותר ממני ב"י שם בשם הר"י אבהו, ט"ז שם ס"ק יא. וכתב הט"ז שם

שהוא הדין עיר שכולה כהנים ולוי אחד ביניהם, שלוי קורא ראשון מפני דרכי שלום.

עוד כתב הט"ז שאין לחוש לדרכי שלום של כהנים אלא כשאינו יכול להתקיים הסדר שתיקנו חכמים, שיהא כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל, אבל כשיש ביניהם לוי אחד וישראל אחד, קוראים כסדרם, כהן לוי וישראל, ואחר כך שאר הכהנים, שבמקום תקנת חכמים עדיפה תקנה זו של דרכי שלום יותר מדרכי שלום של כהנים, שדרכי שלום של כהנים נלמדים מדרכי שלום של תקנת חכמים. וכך נפסק להלכה עיין בשער הציון של המ"ב ס"ק לו שהאחרונים הסכימו לו. ויש חולקים וסוברים שאף במקרה זה יקרא קודם ישראל ואחר כך לוי ואחר כך הכהנים לבוש שם, מג"א ס"ק כ. ויש חולקים לגמרי וסוברים שלא אמרו ישראל קורא ראשון משום דרכי שלום אלא להסוברים כל עיקרה של הקדמת כהן היא מדרבנן, אבל להסוברים שהיא מן התורה, כהן קורא ראשון, אפילו כשכולם כהנים ואין שם אלא ישראל אחד, שאין כח ביד חכמים לעקור קדושת כהן משום דרכי שלום מהרי"ק שורש ט ס' ו בשם ריב"א, והביאו בקצה במג"א ס"ק כ.

בעניני ממונות - מצודות בהם תופשים חיה ועופות ודגים, יש בהם משום גזל מפני דרכי שלום, שאם נתפסו בהם בעלי החיים אף על פי שעדיין לא זכה בהם בעל המצודה, שעוד לא הגיעו לידו, שאין למצודות תוך שיקנה בהם בתורת חצר, מכל מקום אם בא אדם אחר ונטלם הרי זה גזל מדבריהם משנה גיטין נט ע"ב, ורש"י, רמב"ם גולה פ"ו ה"י"ב גזל מדבריהם ור"ל מפני דרכי שלום ע"י"ש בט"ז ובגמ' סא א למאי נ"מ כו', טוש"ע סי' שע סעיף ד.

מצאית חרש שוטה וקטן יש בה גזל מפני דרכי שלום, שאין ליטול את המציאה מהם כדי שלא יבואו להתקוטט עם החוטפים מהם משנה גיטין שם, רמב"ם גולה פ"ו ה"י"ב, טוש"ע ח"ומ סי' רע סעיף א. עיין ב"מ ח ע"א ורש"י ד"ה דלא לייתי. ועי' רש"י סנהדרין כה ב שלא יבוא להתקוטט אביו או קרוביו.

ביחס לגויים - שואלים בשלום גוים, מפני דרכי שלום, אף על פי שמיטיל עליהם שם שמים, ושלוש הוא שמו של הקב"ה משנה גיטין סא ע"א ורש"י שם, רמב"ם ע"ז פ"י ה"ה.

אין מוחים בעניני גוים שנטלו לקט שכחה ופאה, מפני דרכי שלום משנה גיטין נט ע"ב, רמב"ם ע"ז פ"י ה"ה ומתנות עניים פ"א ה"ט, טוש"ע י"ד סי' קנא סעיף ג. וכן מפורטים עניים של גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום רמב"ם מתנות עניים פ"ז ה"ז. תוספתא גיטין פ"ג ובריייתא בבבלי שם סא ע"א, רמב"ם ע"ז שם ומתנות עניים שם ונ"שם יומקסין ומלכים פ"י ה"י"ב, טור וש"ע שם יב, טור ורמ"א בשו"ע שם סי' רנא סעיף א. וכן בקרים חולים של גוים עם חולי ישראל, מפני דרכי שלום ברייתא בגיטין שם, רמב"ם אבל פ"י"ד ה"י"ב ומלכים שם בהשמטת המילים 'עם חולי ישראל', טור וש"ע י"ד סי' קנא סעיף יב, וסי' שלה סעיף ט.

קוברים את מתי הגוים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום תוספתא ובריייתא בגמ' שם, רמב"ם אבל ומלכים שם, טוש"ע שם וסי' שסו סעיף א. אלא שאין קוברים אותם בקברי ישראל רש"י גיטין שם, ר"ן שם, ומספידים אותם תוספתא שם, טור וש"ע סי' קנא שם, ומנחמים את אבליהם תוספתא שם, רמב"ם אבל שם, טוש"ע שם וסי' שסו סעיף א. וכתב הרמב"ם ה' מלכים שם על כל הדינים הללו שנלמד ממה שנאמר (תהלים קמה ט) 'טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו', וממה שנאמר במשלי (ג יז) 'דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום'.

הנושאים הנאים

חיי שרה - שטר מתנה, וכל טוב אדוניו בידו(כד י), שטר מתנה כתב לצחק, רש"י.
תולדות - מצוה הבאה בעבירה, והבאת גזול ואת הפסח (הפטרטה) סוכה ל א.
ויצא - הפסקה
וישלח - בריה, לא יאכלו בני"י את גיד הנשה (לכ לט), האוכלו ואין בו כזית לוקה, מ"ט בריה היא (חולין צו ב).
וישב - שאילת שלום, ולא יכלו דברו לשלום(לו ד) תנחומא.
מקץ - ברכות נר תנוכה, ענינא דיומא ויגש - הפסקה

ה
מכון ירושלים
הופיעו ספרים חדשים
טור ושלחן ערוך - מהדורת פריעדמאן, הלכות ריבית
חידושי מהר"ל מפראג - מסכתות שבת ועירובין
נחלת יעקב - על התורה, לרבינו בעל נתיבות המשפט

מוסד הרב קוק
אוצר התורה
דרוש הלכה ואגדה
על פרשיות התורה
(5 כרכים)
מהגאון רבי אליהו שלינגר שליט"א

עורך הרב הלל מן

רבי יוסף שלום אלישיב - ירושלים [תרס"ז - תשע"ב] משיעוריו

בעניני דרכי שלום

בגמ' גיטין [ס, ב] נתבארו כל הדינים שנשנו מפני דרכי שלום, ואחד מהני דיני הוא הא דאיתא שם, איתמר בני נהרא, רב אמר תתאי שתו מיא ברישא, ושמואל אמר עילאי שתו מיא ברישא, השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר כל דאלים גבר.

והנה ידועים דברי הרא"ש ב"ב פרק ג' סימן כ"ב דהא דאמרין בעלמא כל דאלים גבר, היינו משום שסמכו ע"ז שכל מי שהדין עמו, קרוב להביא ראיות, ועוד מי שהדין עמו ימסור נפשו להעמיד שלו בידו, יותר במה שימסור נפשו האחר לגזול, ועוד יאמר מה בצע שאמסור נפשי והיום או למחר יביא ראיה ויוציאנה מידי, עכ"ד. והיינו דזה ג"כ כעין בירור וסומכים שיגיע הדבר ליד הבעלים האמיתיים.

ולכאורה צ"ב דבכה"ג מה שייד לומר כל דאלים גבר, הא זהו ספיקא דדינא ואיך שייד האי בירור בכה"ג.

וצ"ל דכאן אין זה הדין הכללי של כל דאלים גבר, אמלא כיון שלא נפסק איך הדרכי שלום, ממילא כל אחד ואחר יכול לעשות כרצונו, כיון שלא מוכרע לדינא היאך הוא הדרכי שלום.

שקר - כל השקרים אסורים, ומותר לשקר בשביל להטיל שלום בין אדם לחברו דרך ארץ וזוטא פרק השלום וכן אמרו בגמרא יבמות סה ע"ב ע"פ רש"י מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, ולמדו דין זה ממה שנאמר בפרשת ויחי (בראשית נ טו-ז): "אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו", ולא מציינו שיעקב צוה על כך, ר' נתן אומר שמצוה לשנות מפני דרכי שלום, ונלמד ממה שנאמר בספר שמואל א (טו ב): "ויאמר שמואל איך איך ושמע שאול והרגני", ונאמר אחר זה (שם): "ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי", הרי שהקב"ה צוה לו לשנות יבמות שם סה ע"ב ורש"י, ועיין ברי"ף ב"מ ע"ב כ"ג שכ"כ שוהי מצוה לשנות. ועיין במחלוקת ב"ש ובה"ב בכתובות יז ע"א כיצד מרקדין כו' ובכלה רבתי רפ"י, ועי' מהרש"א כתובות שם שאף לב"ה אינו שקר. ובירושלמי (פאה פ"א ה"א) נאמר שמצינו שדיברה תורה לשון בדאי כדי להטיל שלום בין אברהם לשרה, שנאמר (בראשית יח יב): "ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן", ולאברהם לא אומר כן, אלא נאמר (שם פסוק יג): 'למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי', 'ואדני זקן' לא כתוב כאן אלא 'ואני זקנתי' ירושלמי שם ודרך ארץ וזוטא שם. ועי' יבמות שם. עוד נאמר בירושלמי שם בשם רבן שמעון בן גמליאל שם 'דיברו הכתובים דברי בדאי כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו, שנאמר: ויצו אל יוסף וגו', ולא מציינו שצויה כלום. ובדרך ארץ וזוטא שם נאמר שמצינו שדיברו הנביאים לשון בדאי כדי להטיל שלום בין מנות לאשתו, שמתחילה כתוב (שופטים יג ג) 'הנה נא את עקרה וגו' והר"ח, ולבסוף כתוב (שם ז): 'הנהך הרה', ולא הוזכר שם שהיא היתה עקרה ועי' במדרש במדבר רבה פ"א. ועי' שו"ת הרמ"א סי' יא שכתב שמותר להוציא שם רע על אחרים כדי לעשות שלום, ולמד בק"ו ממחיקת השם שדוחה הוצאת שם רע על ראובן הצדיק בסוטה ז ב אף שלא חטא כשכתב נה ב כשי"ח הבאת שלום שדוחה את מחיקת השם, ועי"ש באריכות, אבל חסר סוף התשובה ולא ברור אם הוא של הרמ"א או של השואל.

חשבון נבון שלשיית השלום

הגה"צ רבי אריה לוי זיע"א נודע במסירותו הרבה להשכין שלום בכל מי שהמחלוקת דרכה במפתן ביתו, הוא השקיע על כך שעות רבות במסירות שאין לה אח ורע, ובדרכי שלום הצליח להביא מזור ושלום בין הקהילות ובין האנשים שפרצה בקרבם אש המחלוקת במלא עוזה.

פעם שאלוהו כמה מאוהביו, מדוע משקיע הוא זמן כה רב בעשיית השלום, הרי למרות חשיבות הענין, אם הדבר כרוך במאמצים כה מרובים, אולי זמנו של הרב חשוב יותר ואל לו להתעסק זמן כה רב בדברים אלו עד לפורתם לשרשם.

השיב להם רבי אריה במשל מהחיים, אודות אדם מסוים שהיו עליו בעלי חובות רבים ולא היה לו מה לשלם את חובותיו, בכל עת שהיו באים בעלי חובות לתבוע את חובם, היה בא אחד מחבריו שהיה אוהבו, והיה משפיע על הנוגשים, ובכך היה מצליח להאריך את זמן הפרעון ודוחה אותם מחודש לחודש, וכן על זה דרך. ובלבד פעם שהיה עליו לשלם איזה שטר חוב, היה האהוב ההוא דוחה את התשלום, ואחר איזה חודשים היו עוד פעם הנוגשים חוזרים וניגועים ותובעים את חובם.

לאיש זה היה עוד אהוב אחר, אותו אהוב ראה איך באים הנוגשים שוב ושוב וממרמים ללווה את החיים, הוא עמד עם בעלי החובות ונתפטר עמם לשלם להם בעד כל חוב עשרה למה, והיה משלם לכל בעלי החובות כדרך שנתפטר עמם, ולקוח מידם את השטרות עד שבסופו של תהליך פרע את כל החובות, ולקח מהם כל השטרות.

הנה האהוב השני עשה עמו טובה גדולה יותר מאשר עשה עמו האהוב הראשון, כי הראשון היה דוחה את החוב מעליו, אבל חוב נשאר חוב, ובכל פעם שהוא נוגע לתבוע שוב מתפרצת לה שוב המחלוקת והיוכחים והקושי, לא כך השני שלא דחה החוב לזמן אחר, אלא פטר אותו לגמרי מהחוב והצילו לגמרי.

יאף אני - סיים רבי אריה - יודע אני כי אם אני אטפל במעט ואפתור את הבעיה לאותם רגעים, הדבר יחזור וישנה עשרת מונים ואש המחלוקת רק תפרץ במלא עוזה מאוחר יותר, וכך נמצא שאבזבז את זמני הרבה יותר מהשקעה ראשונית זו, לכן מעדיף אני לפתור את הבעיה לעומקה ולשרשה, ובכך מביא אני את המחלוקת והמדינים לסוף שלא ידרוך יותר במפתן ביתם של הניצים, ויהיו שניהם בבחינת השלום האהבו...

אמר לאימו שאבא מבקש תבשיל חימיצי כך שבסופו של דבר הכינה מה שרצה. עם כל זה רב אמר לו שלא יעשה כך, כדי שלא יהיה בגדר 'למדו לשונם דבר שקר'.

יעקב אבינו חושש להתחזות כאחיו עישו ואומר: 'אולי ימושני אבי והייתי בנינו כמתעתי'. לומדת מכאן הגמ' יכל המחליף בדבורו כאילו עובד עבודה זרה, כתיב הכא 'והייתי בנינו כמתעתי' וכתוב התם 'יכל המה מעשה העתועים'. לולי שהותרו ליעקב אבינו הדברים על פי רוח הקודש ששרתה על רבקה אמנו היה בדבר זה חטא שהחמירו בו כאילו עובד עבודה זרה. ואף על פי שעל פי הנבואה הלך יעקב ליצחק אביו תארו חז"ל במדרש רבה את הליכתו 'אנוס וכפור ובוכה'. כי גם אם נגזר עליו מעשה שקר עושה הוא אותו כמי שבכאן שד.

וכל כך למה מפני שהשקר הוא הניתעב ונאלח אין דבר מאוס ממנו.

דרכי שלום

על השקר כותב החינוך כי ידוע שהוא ניתעב ונאלח אין דבר מאוס ממנו והוסיף עוד כי באזהרה על השקר נקטה התורה הקד' לשון ריחוק 'מדבר שקר תרחק'. לשון שלא נזכר בשום אזהרה אחרת 'יהוא לרוב מיאוסו'. ובמסילת ישרים כתב על מה שכתבה התורה 'מדבר שקר תרחק' ולא כתבה 'משקר תשמר' כמו שכתבה באזהרות אחרות. כדי 'להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחה הגדולה שצריך לברוח' מדבר שקר.

השמירה והזהירות מדבר שקר, נצירת 'שפתך' מדבר מרמה' מביאה חיים לאדם. ובעוון שקר נענשים במיתה רח"ל. כמו שמביאה הגמ' על עיר אחת שהיו נוהגים בה משקר ולכן זכו שלא מת באותה עיר שום אדם שלא בזמנו. מוסיפה הגמרא פעם אחת שינה אחד מהם שינוי קל ומתו שני בניו. עד כדי כך גדול עונונו של שקר.

אף על פי כן הגמרא במסכת יבמות מביאה מחלוקת האם 'יותר לו לאדם לשנות מפני השלום', האם יש היתר לשקר כדי לשמור על השלום, כמו שמצינו אצל אחי יוסף שאמר ליוסף 'אבדך ציונה לפני מותו לאמר כה תאמרון ליוסף והרי יעקב לא ציוה כן. או שיש בשינוי מפני השלום אפילו מצווה. שזה 'מצווה' לשנות מפני השלום כמו שמצינו אצל שמואל שאמר 'איך אלך ושמע שאלו והרגני והקב"ה אמר לו לשנות וצווה אותו 'לגלות בקר תיקח בידך ואמרת לזבוח לך' באתי'. ופסקו הפוסקים ש'מצווה' לשנות מפני השלום.

וכך פסק מרן החפץ חיים בהלכות רכילות כלל א' באיסור לספר לחברו מה דיבר פלוני אודותיו. לענין מה להשיב אם שאלו: מה דבר פלוני אודותי? כתב שם: ואם יש לו עצה להשיבו באופן שלא יהיה שקר גמור וגם לא יהיה רכילות צריך לענות כך. אך 'אם הוא מבין שחברו לא יקבל זה לתשובה מותר לומר שקר גמור מפני השלום'.

אך יחד עם זאת מצאנו עד כמה התאמצו להימנע מהצורך לשנות מפני השלום. כמו שלמדנו בפרשת השבוע פרשת וירא: כאשר בשרו המלאכים לאברהם אבינו 'שוב אשוב אליך בעת חיה והנה בן לשרה אשתך' שומעת שרה, צוחקת ואומרת בקרבה 'אחרי בלתי הייתה לי עדנה ואדוני זקן'. במצב כזה איך יתכן שתתקיים ההבטחה. ועל כך בא הקב"ה בתביעה 'למה זה חצקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנת'. לכאורה יש כאן שינוי היא אמרה 'ואדוני זקן והקב"ה אומר שאמרה על עצמה 'ואני זקנת'. ומביא רש"י במקום את דברי הגמ' 'שינה הכתוב מפני השלום'. התורה עצמה משנה מפני השלום ללמדנו שמפני השלום, בתנאים ובגדרים מסוימים מותר לשנות בתיאור המאורע.

ואמנם בפירוש דעת זקנים מבעלי התוספות אחרי שהביא הנלמד מכאן שמותר לשנות מפני השלום, הביא יוש מי שאומר: 'הלילה שישנה המקום, שהרי ידובר שקרים לא יכון לגנד עיניו וגם היא אמרה 'ואני זקנת' שזו הייתה כוונתה באומרה 'אחרי בלתי' בלשון תמיכה, הייתכן שאלד והרי אני ובעלי זקנים? זאת אומרת שכללה את עצמה ואת בעלה בהיותם זקנים. וא"כ לא היה כאן שינוי בדברים אלא קיצורם. מה שאמרה על עצמה הוזכר ומה שמה שהוסיפה 'ואדוני זקן' הושמט.

יוצא אם כן כי נחלקו בדבר רש"י וה"ש מי שאומר. לדעת רש"י נלמד מפרשה זו שמותר לשנות מפני השלום ודעת ה"ש מי שאומר שיש שאמרו שאלו הם דברי הרמב"ן, שאין מכאן הוראה להתיר לשנות מפני השלום.

והנה מצאנו חקירה בדבר זה. האם השינוי מפני השלום הוא גדר של הותרה. שבמקום שהדבר נוגע לשלום מותר לשנות, והדברים שאומר, אינם דברי שקר כלל. מפני שבאמירת דברי שקר, בדיבור כשלעצמו, ששהוא נעשה מפני השלום, אין בו מהות של אמירת דברי איסור. מפני שמה שאסרה תורה זה רצון וכוונה לומר דבר שקר ואם כן ברור שאיסור שקר אינו מתבטל מפני השלום. הוא חי וקיים על כל הפסדים שהוא גורם בנפש האדם ורק דיבור שקר, במקום שהוא נאמר לא מתוך רצון וכוונה לשקר אלא מפני דרכי השלום, דיבור כזה הותר.

או נאמר שהאפשרות לשנות מפני השלום היא גדר של דחיה. שבאמת גם כאשר אדם משנה את דבריו מפני השלום עדיין נשארים הדברים דברי שקר ויש כאן מעשה איסור של שקר על כל המשתמע מכך. אך כיוון שסוף סוף הוא עושה זאת מפני השלום, נדחה איסור השקר.

ואולי נוכל לתלות בצדדי חקירה זו את שיטת רש"י ושיטת ה"ש מי שאומר. לדעת רש"י זהו גדר של הותרה ולכן מותר לשנות מפני השלום אך ה"ש מי שאומר סובר שזה דחיה. שמצוות גונות על איסור אמירת שקר אך סוף סוף זה דבר שקר ויש לעשות כל טעדיקי להימנע ממנו.

איך שלא יהיה, זאת עלינו לדעת, כי כמה וכמה תנאים והגבלות נאמרו בהיתר השינוי מפני השלום. המגן אברהם בסימן קנ"ו הביא את דברי ספר חסידים 'הא דמותר לשנות מפני השלום היינו בדבר שכבר עבר ולא בלהבא'. והביא בספר המצויין 'ניב שפתיים', שהרבה מהנמצא כאן שם מקורו, כי מתבאר מתוך דברי האחרונים שטעם הדבר ששינוי מפני השלום הותר רק בסיפור דברים שכבר עברו ולא על מה שיהיה להבא, הוא מפני שכל דיבור שקר בדבר ההווה או העתיד מרגיל את האדם לשקר יותר.

וכך מצינו בגמ' ביבמות: אשתו של רב היתה מצערתו, כשבקש ממנה להכין לו נזיד עדשים עשתה לו בתשיל של חימיצי וכשבקש ממנה בתשיל של חימיצי הביאה לו נזיד עדשים. כאשר גדל חייה בנו וראה זאת, התחכם וכאשר אביו ביקש נזיד עדשים

שר וגדול נפל בישראל

שר גדול בתורה נפל בישראל, עם ישראל מבכה מרה, את אחד מגדולי ומאורי הדור, שזכה לקרב יהודים רבים לאביהם שבשמים מרן הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, שנסתלק לעולם שכולו טוב, והשאיר חלל עצום בעולם התורה.

כעת בשעת כתיבת שורות אלו (יום שני פרי לך לך) קודם מסע ההלוויה, נזכרתי בהברקה נפלאה בענין דין של אונן שיישב בזה הגר"ע יוסף זצ"ל קושיא על הגאון המהרש"ם מברזאן זצ"ל, ויהי רצון שיהא לעיני.

איתא בגמרא שבת (דף ל:) דדוד אפחת דרגא מתותיה ונח נפשיה, ולא התירו לטלטלו אלא ע"י ככר או תינוק, עיי"ש.

הקשה הגאון המהרש"ם מברזאן זצ"ל בספרו דעת תורה (או"ח סי' שיא ס"ד), הא קי"ל בסנהדרין (כא:) שסי"ת קשור בזרועו של המלך, אי"כ ראוי לטלטלו משום הסי"ת שעליו.

ותירץ עפ"י מה שכתב הלחם משנה (רפ"ג מה' מלכים), מהתוספתא פ"ד דסנהדרין, שאין ההדיוט רשאי לקרות בס"ת של המלך, שנאי וקרא בו הוא ולא הדיוט וא"כ הוי מוקצה. ושוב מצא כן בתפארת הגרשוני (סימן שצו).

ונכדו הרב המגיה הרה"ג רבי שלום שבדרון זצ"ל הקשה, דהא עכ"פ למלך אחר מותר לקרות בו [דהיינו בנו שלמה המלך], דהא רק הדיוט אסור, וא"כ אינו מוקצה עכ"ת.

תירץ הגר"ע בספרו שו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' לא) דלא קשה מידי, דהא בשבת דברים שבצינעא נוהג לאסור האונן או האבל בדברי תורה, ושלמה המלך היה אונן באותה שעה, וקי"ל דאף בשבת נוהג בדברים שבצינעא, (כדאיתא במ"ק כג: לרבנן דרשב"ג כוותיהו) וא"כ שוב הוי הסי"ת מוקצה ואינו מותרת בטלטול עיי"ש באריכות, ודפח"ח.

יהי רצון שיהיה לנו למליץ יושר, ויעתיר בעדינו שיושפע לנו אך טוב וחסד לכל ישראל.

פוטו סטודיו	גל פז-רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה	פוטו ציון צילום אירועים, מצלמות וטווידי	אחים הקר רשת בשר למהדרין
● בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס ●			
צבי ורצברגר בית האנדרגיה	המנעול הנאמן צב הרוביץ דלתות פלדה ומפתחות	לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר	

הישיבה
מוקד 'אחינו' לרובנות הישוב וייעוץ
1-800-20-18-18